

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії та історії держави і права факультету № 1**

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни «Історія держави та права зарубіжних країн»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (поліцейські)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 1
Протокол від 16.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 (протокол від 15.08.2023 р. № 9).

Розробники:

1. Завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент Логвиненко І.А.
2. Доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент Іванов С.Ю.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного та європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Гавриленко О.А.
2. Завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Холод Ю. А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – _3_ Загальна кількість годин – 90 Кількість тем – 5	__08__ Право ____ (шифр галузі) (назва галузі знань) __081__ Право ____ (код спеціальності) (назва спеціальності) перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (назва СВО)	Навчальний курс - 1 Семестр - 2 Види контролю: залік
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
Денна форма навчання:		
Лекції – 16 годин; Семінарські заняття – 24 годин; Самостійна робота – 50 годин.		
Заочна форма навчання:		
Не передбачено навчальним планом		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія держави та права зарубіжних країн» є ознайомлення здобувачів вищої освіти на прикладі зарубіжних країн з історією виникнення і розвитку головних інститутів держави і права, формування розуміння закономірностей та напрямів їхнього розвитку. Здобувачі вищої освіти мають навчитися самостійно аналізувати як окремі нормативні акти, так і більш загальні державно-правові явища. Такі знання і навички сприятимуть кращому розумінню державно-правових реалій сучасності, сутності, негативних та позитивних сторін чинного права, а також допоможуть прогнозувати їхню подальшу еволюцію.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни «Історія держави та права зарубіжних країн» є формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх працівників поліції знань, вмінь та навичок, які відповідають професійно-кваліфікаційним характеристикам основних посад працівників Міністерства

внутрішніх справ України та Національної поліції України та завданням, які ставляться перед поліцією на конкретному етапі розвитку українського суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки: «Історія держави та права зарубіжних країн» тісно пов'язана з такими дисциплінами як «Державне право зарубіжних країн» та «Історія держави та права України», «Політологія», «Теорія держави і права», «Всесвітня історія», «Порівняльне правознавство» тощо.

Очікуванні результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

1) *на поняттєвому рівні:* основи історико-правових та теоретико-правових положень, що стосуються виникнення, становлення, розвитку та функціонування держави і права; основи колишніх та сучасних юридичних понять і категорій;

2) *на фундаментальному рівні:* процеси виникнення та розвитку держави і права зарубіжних країн, їх типи та форми, особливості, притаманні державному ладу та соціальному устрою, правовим системам, головні джерела права на різних етапах історичного розвитку, еволюцію правового статусу населення;

3) *на практично-творчому рівні:* правові основи тлумачення норм права; форми і методи поширення історико-правових знань серед населення; форми та порядок надання правової допомоги громадянам.

вміти:

1) *на репродуктивному рівні:* відтворювати основні поняття та категорії дисципліни, наводити основні факти, що характеризують державно-правове життя народів зарубіжних країн на різних етапах їхнього розвитку;

2) *на алгоритмічному рівні:* довільно використовувати засвоєні знання для правильного формулювання складних юридичних понять і категорій з подальшим їх використанням при вивченні галузевих дисциплін; вірно тлумачити норми права; безпомилково застосовувати правові приписи при виконанні своїх службових повноважень;

3) *на евристичному рівні:* на основі засвоєння історичних знань про державно-правові явища вміти з наукових позицій давати їм правильну оцінку, розкривати їх дійсну сутність; знаходити шляхи розв'язання задач, що виникають у працівника міліції під час поширення правових знань серед населення, формування у громадян поваги до права і закону;

4) *на творчому рівні:* переосмислювати наявні знання стосовно нових фактів; адаптувати раніше отримані знання, вміння та навички до змінних умов та нестандартних ситуацій; самостійно вести науково-дослідницьку діяльність.

Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:	
Інтегральна	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі

компетентність	у галузі правничої діяльності.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
	ЗК-9	Здатність працювати в команді.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК-12	Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.
	СК-13	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.
Програмні результати навчання (ПРН)	ПРН-3	Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.
	ПРН-17	Працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди.
	ПРН-18	Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема № 1. Історія держави та права як наука та навчальна дисципліна.

Предмет курсу і завдання. Методологія викладу і вивчення. Місце історії держави і права в системі юридичних дисциплін.

Джерела історії держави і права.

Сутність і походження держави і права. Типи державно-правового розвитку.

Періодизація курсу історії держави та права.

Тема 2. Державність і право країн Стародавнього Світу.

Виникнення державності в країнах Стародавнього Сходу. Загальне і особливе в процесі становлення державності в Єгипті, Індії, Месопотамії, Китаї.

Основні риси суспільно-економічного розвитку. Давньосхідна община. Кастовий лад в країнах Стародавнього Сходу: авілум і мушкенум Стародавнього Вавилону, система варн Стародавньої Індії.

Державний лад. Форми правління в державах Стародавнього Сходу. Поняття східної деспотії, її основні риси і особливості: сакралізація влади правителя, особливості системи управління, збереження общинного самоврядування. Республіки Стародавньої Індії. Особливості державного розвитку Стародавнього Китаю. Імперії Цинь і Хань Військова організація в державах Східних деспотій. Судовий устрій.

Виникнення права в країнах Стародавнього Сходу. Джерела права. Характеристика найважливіших пам'яток давньосхідного права: Закони

Хаммурапі, дхармашастри (Закони Ману). Зв'язок права з релігією. Вплив конфуціанства та легізму на державний розвиток Стародавнього Китаю. Злочини та покарання у державах Стародавнього Сходу.

Періодизація історії античної цивілізації. Розуміння полісу як міста-держави. Історія афінського полісу. Державний лад стародавніх Афін: архонти, ареопаг, еклесія, буле. Населення давніх Афін: громадяни, раби, державні раби. Судовий устрій.

Військово-аристократичний характер політичної організації Спарти. Центральні органи влади й управління: архаети, герусія, народні збори. Ефорат. Пережитки родового устрою в державному механізмі Спарти. Криза політичної системи Спарти.

Право Афін. Законодавча діяльність Драконта, Солона, Клісфена і Перікла. Звичаєве право і закон. Сократ, Платон і Аристотель про збіг справедливого і законного. Власність за афінським правом. Злочини і покарання. Основні риси права Спарти. Закони Лікурга.

Історія Риму. Від *civitas* до *Rex Romana*. Рим у період республіки. Боротьба патриціїв та плебеїв. Реформи Сервія Туллія. Види народних зборів. Сенат. Магістратури. Місце диктатора в державному механізмі. Перехід у Римі від республіки до імперії. Гай Юлій Цезар. Октавіан Август. Державний лад Риму в період принципату і доміану. Військова організація. Судовий устрій. Служба поліції в Римі. Поділ держави на Західну Римську імперію і Східну. Падіння Західної Римської імперії.

Основні риси римського права. Джерела римського права. Закони XII таблиць. Едикти магістратів. Конституції імператорів. Праці римських юристів. Кодифікація римського права. *Corpus juris civilis*. Право квіритське (цивільне), преторське і «право народів». Публічне право і право приватне. Право приватної власності. Злочини і покарання. Судовий процес. Історичне значення римського права та його рецепція.

Тема 3. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії.

Загальна характеристика виникнення і розвитку феодальної держави і права. Роль релігії у феодальному суспільстві. Феодальна держава в країнах Європи та Азії. Основні етапи історії держави і права Середніх віків.

Феодальна держава і право в країнах Європи.

Розклад первісного ладу і формування феодальних відносин у племен Європи. Створення держави у франків та англо-саксів. Ранньофеодальна монархія. Династії Меровінгів та Каролінгів. Верденський договір 843 р. і виникнення феодальної держави у Франції та Німеччині. Формування і розвиток феодальних суспільно - економічних відносин. Сутність сюзеренітету-васалітету. Феодальна ієрархія. Феодальна роздробленість в Європі, причини, передумови. Еволюція державного ладу.

Східна Римська імперія (Візантія). Епоха Юстиніана. Характерні ознаки розвитку держави при Комнінах та Палеологах. Організація державної влади та соціальний устрій. Причини кризи імперії.

Станово-представницька монархія. Зміни в суспільному ладі країн

Європи у XIII-XV ст. Формування основних станів: духовенства, дворянства і городян. Державний лад. Християнська доктрина «двох мечів». Вчення Хоми Аквінського про політичні форми правління. Посилення центральної влади. Подолання феодальної роздробленості. Станово-представницькі установи в Англії, Франції, Німеччині.

Велика Хартія вільностей 1215 р. в Англії. Зміни в центральному і місцевому управлінні. Зародження англійського парламентаризму. Особливості розвитку феодальної Німеччини. Золота Булла 1356 р.

Абсолютна монархія. Причини та передумови виникнення абсолютизму. Розклад старих феодальних станів і зародження буржуазії. Класичний абсолютизм у Франції. Незавершений характер абсолютизму в Англії. Королівська влада. Таємна рада і Зоряна палата. Збереження парламенту і місцевого самоврядування. Князівський абсолютизм у Німеччині. Піднесення курфюрстів. Збереження роздробленості Німеччини.

Феодальне право. Ранньофеодальні збірники законів – «варварські правди» (Салічна, Бургундська). «Саксонське зеркало». Магдебурзьке право. «Загальне право» феодальної Англії та його особливості. Розвиток королівського законодавства. Статути і ордонанси. Канонічне право. Джерела візантійського права: кодифікація Юстиніана, Еклога.

Основні риси права феодальної земельної власності: аллоді, феодал, феод і бенефіцій. Злочини і покарання. «Криваве законодавство» в Англії. Судовий процес.

Особливості розвитку феодальної держави і права в країнах Азії.

Виникнення феодального суспільства і держави в Індії, Китаї та Японії. Особливості розвитку суспільного ладу. Основні риси державного ладу феодального Китаю. Династії Тан, Мін, Цин. Делійський султанат і імперія Великого Могола в Індії. Влада і сьогунат феодальної Японії. Військова організація. Основні риси права.

Арабський халіфат. Виникнення халіфату. Суспільна структура. Організація державної влади при Омейядах і Аббасидах. Іслам: сунізм і шіїзм про державу і право. Основні риси мусульманського права.

Тема 4. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу.

Причини і передумови буржуазних революцій. Буржуазна революція XVII ст. в Англії. Концепція Т. Гоббса про абсолютність державної влади. Довгий парламент. Політичні течії в революції: пресвітеріани, індепенденти (Д.Мільтон, О Сідней) і левелери (Д. Лільборн). Конституційна монархія (1640-1649 рр.) Індепендентська республіка (1649-1653 рр.), Протекторат Кромвеля (1653-1658 рр.). «Знаряддя управління» (1653 р.). Система органів влади й управління протекторату. Військова диктатура Кромвеля. Реставрація Стюартів. Державний лад та законодавство епохи реставрації: Habeas Corpus act 1678 р. «Славна революція» та її вплив на інститути держави у Англії. Біль про права 1689 р. Акт про влаштування 1701 р.

Революція 1775 – 1787 рр. у Північній Америці. Початок війни англійських колоній за незалежність та її сутність. Державно-правові погляди

Т. Джефферсона. Декларація незалежності 1776 р. Статті Конфедерації і вічного союзу 1781 р. Завершальний етап революції (1783-1787 рр.). Розробка і прийняття Конституції США 1787 р. Білль про права 1791 р.

Розширення території США наприкінці XVIII - першій половині XIX ст. Державний лад. Протистояння між «Північчю» та «Півднем». «Місурійський компроміс» 1820 р. Оформлення двопартійної політичної системи. Громадянська війна 1861-1865 рр. Найважливіші законодавчі акти уряду А. Лінкольна: Гомстед-акт 1862 р. і Прокламація про звільнення рабів 1863 р. Суспільно-економічні і політичні наслідки Громадянської війни. Зростання централізації. «Реконструкція Півдня». XIII-XV поправки до Конституції США. Судова організація. Поліція.

Велика французька революція 1789 – 1799 рр. Державно-правові ідеї Вольтера та Ж.-Ж. Руссо. Ш. Монтеск'є про розподіл влади. Політичні партії в революції: конституціоналісти, жирондисти, якобінці. Установчі збори. Період керівництва конституціоналістів (1789-1792 рр.). Декларація прав людини і громадянина 1789 р. і Конституція 1791 р. Жірондистська республіка (1792-1793 рр.). Період якобінського правління (1793-1794 рр.). Якобінська диктатура. Декларація прав і громадянина та Конституція 1793 р. Встановлення якобінської диктатури. Переворот 9 термідора. «Змова рівних» Г. Бабефа. Конституція 1795 р. Уряд директорії. Переворот 18 брюмера. Консулат і Перша імперія.

Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 року. Революція 1830 р. Хартія 1830 р. Організація каральних органів. Революція 1848 р. Друга республіка. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Луї Бонапарта. Конституція 1852 р. Бонапартизм. Друга імперія у Франції. Армія і поліція в системі бонапартизму. Події 18 березня 1871 р. в Парижі. Паризька комуна. Виникнення Третьої республіки у Франції. Конституційні закони 1875 р. Особливості французького парламентаризму.

Буржуазна революція 1848-1849 у Німеччині. Причини і передумови революції. Революційні виступи в окремих німецьких державах. Франкфуртська конституція 1849 р.

Соціально-політичні наслідки поразки буржуазної революції 1848-1849 рр. у Німеччині. Об'єднання Німеччини Пруською монархією. Створення Германської імперії. Імперська конституція 1871 р. Зміни в політичному режимі Германської імперії наприкінці XIX ст. «Виняткові» закони проти соціалістів 1878 р. «Культуркампф».

Боротьба за об'єднання Італії. Плебісцити Італійського королівства. Карбонарії. Дж. Гарібальді. Дж. Мадзіні. К. Кавур. Компроміс з папством. Завершення об'єднання.

Особливості еволюції держави і суспільно-політичного ладу в Японії. Реставрація Мейдзі (1868 р.) – початок антифеодальних перетворень. Буржуазні реформи 1870-80-х рр. Боротьба за демократизацію політичного ладу. Конституція 1889 р. Імператор, парламент, Таємна Рада. Поєднання військово-феодальних та імперіалістичних рис Японської держави. Створення буржуазної судової системи.

Велика селянська війна 1850 – 1864 рр. у Китаї. Рух за введення Конституційного правління наприкінці XIX ст. «100 днів» реформ. Революція 1911-1913 рр.

Національно-визвольні революції в Латинській Америці. Визвольна війна 1816-1826 рр. в Латинській Америці та утворення незалежних держав. Перші конституції латиноамериканських країн (Аргентина, Мексика, Бразилія, Венесуела). Розвиток латиноамериканських держав у XIX ст. Утворення політичних партій. Каудилізм і військові перевороти. Конституційна стабільність.

Становлення буржуазного права

Буржуазні революції XVII-XIX ст. і формування буржуазних правових систем. Наступність у праві. Основні правові сім'ї: англосаксонська, континентальна. Закріплення принципів буржуазного цивільного права у Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Цивільний кодекс Наполеона 1804 р. Кримінальний кодекс Наполеона 1810 р. Еволюція буржуазного права наприкінці XIX ст.

Тема 5. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу.

Особливості розвитку тоталітарних і авторитарних держав та їхнього права у XX ст.

Виникнення фашистського руху в Італії. Похід фашистів на Рим у 1922 році. Фашистська концепція «надкласової» влади. Механізм фашистської диктатури. Створення системи корпорацій. Дуче і Велика фашистська рада. Одержавлення фашистської партії. Виняткові закони 1926-1927 рр. про захист держави. Ідея створення корпоративної держави та її реалізація. Хартія праці 1927 р. Каральні органи фашистської диктатури. Політична поліція.

Програмні документи націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. Реакційна сутність нацистської політико-правової теорії. Прихід нацистів до влади у січні 1933 року. Ліквідація республіканських державно-правових установ. Механізм нацистської диктатури. Репресивні органи нацистської диктатури.

Громадянська війна у Іспанії та встановлення диктатури Ф. Франко. Особливості та трансформація франкістського режиму (1939 – 1975 рр.)

Еволюція демократичних держав та їхнього права у XX ст.

Основні напрями політико-правової ідеології XX ст. Еволюція вчень про демократію. Теорія керованої й урізаної демократії. Ідея держави всесвітнього благоденства, політичного плюралізму і плюралістичної державності.

Британська конституційна монархія. Соціально-економічний розвиток Великої Британії в XX ст. Двопартійна політична система. Зміни в галузі державної влади. Корона. Закон про парламент 1949 р. Виборчі закони. Лейбористські кабінети. Консервативні кабінети. Британська колоніальна імперія після першої світової війни. Вестмінстерський статут 1931 р. Співдружність націй. Падіння ролі парламенту та посилення кабінету міністрів у Великій Британії у II пол. XX ст. Особливості державно-правового розвитку Великої Британії у перші десятиліття XXI ст.

Президентська республіка в США. Принципи федералізму і розподіл влади в державному управлінні. Двопартійна система США. Державне регулювання ринкових відносин. «Новий курс» президента Рузвельта. Структура федерального апарату. Зміни у виборчому праві. XX, XXIV та XXVI поправки до Конституції США. Закон про виборчі права 1965 р. Теорія конвергенції. Бюрократизація державного апарату. Рада Національної безпеки, Пентагон і ЦРУ. Еволюція політичного режиму в США на поч. XXI ст.

Франція. Третя республіка після Першої світової війни. Багатопартійна система і виборчі блоки. Франція у Другій світовій війні. Уряд Віші. Рух опору й утворення Тимчасового уряду. Боротьба за нову Конституцію після звільнення Франції. Конституція 1946 р. Четверта республіка. Державний лад. Перегляд Конституції 1946 р. Конституція 1958 р., її особливості. Державний лад П'ятої республіки. Президент та його роль в політичній системі Франції. Криза «червоного травня» 1968 р. Завершення ери голлізму. Розвиток політичної системи Франції на межі XX – XXI ст.

Револуція 1918 р. в Німеччині. Веймарська республіка. Конституція 1919 р. Система органів влади й управління в період Веймарської республіки.

Поразка нацистської Німеччини у Другій світовій війні. Потсдамські угоди про Німеччину. Окупаційний режим союзників. Політика розколу Німеччини: Бізонія та Тризонія. Утворення ФРН. Основні риси Боннської конституції 1949 р. Утворення єдиної Німецької держави у жовтні 1990 р. Державний устрій Німеччини на сучасному етапі.

Організація поліцейського апарату. Федеральна структура поліцейських органів США. Функції ФБР. Британська поліція та її підрозділи. Закон про поліцію 1964 р. Кримінальна поліція Франції. Поліцейські органи у ФРН.

Основні зміни в праві демократичних держав. Розвиток ідеї правової держави. Правова спадкоємність. Видозмінювання деяких класичних правових принципів. Активізація кодифікаційної діяльності у Франції та США. Практика консолідованих законів у Великій Британії.

Соціальне законодавство. Робочий час. Трудовий договір. Право на страйк. Соціальне страхування. Становище професійних спілок. Закон Вагнера 1935 р. і закон Тафта-Хартлі 1947 р. в США. Закон «Про відносини у промисловості» 1971 р. Гендерна рівність і розширення прав та можливостей жінок. Зміни в кримінальному праві. Поняття небезпечного чи передделіктного стану. Кримінальне законодавство про політичні злочини.

Євроінтеграції та її нормативно-правове забезпечення. Римські угоди 1957 р. Єдиний європейський акт 1986 р. Маастріхтський договір 1992 р. Утворення ЄС. Шенгенська угода. Європейський суд з прав людини. Провал ідеї створення єдиної європейської конституції. BREXIT та його політико-правові наслідки.

Зміни у системі міжнародної безпеки на тлі агресії РФ проти України. Міжнародні санкції як елемент стримування агресора. Питання розширення ЄС та НАТО у контексті російсько-української війни.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські	Практичні	Лабораторні	Самостійна робота	
Семестр № 2							
Тема № 1. Історія держави та права зарубіжних країн як наука та навчальна дисципліна	8	2				6	ЗАЛІК
Тема № 2. Державність і право країн Стародавнього Світу	19	4	4			11	
Тема № 3. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії	17	2	4			11	
Тема № 4. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу	25	4	10			11	
Тема № 5. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу	21	4	6			11	
Всього за семестр № _2_:	90	16	24			50	

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Навчальним планом не передбачено.

4.1.2. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
	Тема № 1. Історія держави та права зарубіжних країн як наука та навчальна дисципліна	
	1. Предмет курсу і завдання. Методологія викладу і вивчення. Місце історії держави і права зарубіжних країн в системі юридичних дисциплін. 2. Огляд літератури. Основні теоретичні напрямки історико-правової науки.	Основна: 1-3, 5-8 Додаткова: 2, 8, 11, 15, 22, 23.

	<p>3. Сутність і походження держави і права. Типи державно-правового розвитку.</p> <p>4. Періодизація курсу історії держави і права зарубіжних країн.</p>	
	№ 2. Державність і право країн Стародавнього Світу	
	<p>1. Загальне і особливе в процесі становлення державності в Єгипті, Індії, Месопотамії, Китаї.</p> <p>2. Давньосхідне рабство та його особливості.</p> <p>3. Поняття східної деспотії, її основні риси і особливості: обожнювання правителя, двірцева система управління, три головні відомства управління, централізація в управлінні, збереження общинного самоврядування.</p> <p>4. Населення давніх Афін: громадяни, раби, державні раби</p> <p>5. Служба поліції в Римі</p> <p>6. Праці римських юристів. Кодифікація римського права. <i>Corpus juris civilis</i>.</p> <p>7. Історичне значення римського права та його рецепція.</p> <p>Веб-квестове завдання https://pravoancientworld.blogspot.com/</p>	<p>Основна: 1-10</p> <p>Додаткова: 15, 19, 20</p>
	№ 3: Середньовічні держава і право країн Європи та Азії	
	<p>1. Розклад первісного ладу і формування феодальних відносин у племен Європи.</p> <p>2. Сутність сюзеренітету-васалітету. Феодальна ієрархія.</p> <p>3. Феодальна роздробленість в Європі, причини, передумови.</p> <p>4. Християнська доктрина «двох мечів».</p> <p>5. Вчення Хоми Аквінського про політичні форми управління.</p> <p>6. Особливості розвитку феодальної Німеччини. Золота Булла 1356 р.</p> <p>7. «Криваве законодавство» в Англії.</p> <p>8. Делійський султанат і імперія Великих Моголів в Індії</p> <p>9. Влада і сьогунат феодальної Японії</p> <p>10. Іслам: сунізм і шиїзм про державу і право.</p>	<p>Основна: 1-10</p> <p>Додаткова: 1, 10, 12, 17, 19, 24.</p>
	№ 4: Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу	

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція Т. Гоббса про абсолютність державної влади. Політичні течії в англійській революції: пресвітеріани, індепенденти (Д.Мільтон, О Сідней) і левелери (Д. Лільборн). 2. Оформлення двопартійної політичної системи у США 3. Поєднання військово-феодальних та імперіалістичних рис Японської держави 4. Рух за введення Конституційного правління у Китаї наприкінці XIX ст. 5. Розвиток латиноамериканських держав у XIX ст. 6. Буржуазні революції XVII-XIX ст. і формування буржуазних правових систем. 7. Буржуазні революції XVII-XIX ст. і формування буржуазних правових систем. 8. Аграрне і робітниче законодавство якобінців 9. Основні принципи організації влади Паризької Комуні. Суд та прокуратура. Право Паризької Комуні. 	<p>Основна: 1-10</p> <p>Додаткова: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 16, 20, 23.</p>
	<p>Тема № 5: Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу</p>	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Фашистська концепція «надкласової» влади. 2. Програмні документи націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. 3. Основні напрями політико-правової ідеології XX ст. 4. Еволюція вчень про демократію. Теорія керованої й урізаної демократії. 5. Ідея держави всесвітнього благоденства, політичного плюралізму і плюралістичної державності 6. Соціально-економічний розвиток Великої Британії в XX ст. 7. Британська колоніальна імперія після Першої світової війни. 8. Зміни у виборчому праві США. XX, XXIV та XXVI поправки до Конституції США. 9. Франція у Другій світовій війні. Уряд Віші. Рух опору й утворення Тимчасового уряду. 10. Гендерна рівність і розширення прав жіноцтва. 11. Питання розширення ЄС та НАТО у контексті російсько-української війни. 	<p>Основна: 1-14</p> <p>Додаткова: 2, 3, 4, 9, 11, 14, 18, 21, 25</p>

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

Навчальним планом не передбачено

5.1.2. Теми курсових робіт

Навчальним планом не передбачено

5.1.3. Теми наукових робіт

1. Злочини та покарання у праві держав Стародавнього Світу: порівняльно-правова характеристика.
2. Артхашастра Каутильї – доктринальне джерело права держави Маур'їв.
3. Джерела та характерні риси права Візантії.
4. Держава і право скандинавських країн доби середньовіччя.
5. Кримінальне право Німеччини за «Кароліною» 1532 р.
6. Державно-правовий розвиток Австрії у добу середньовіччя.
7. Саксонське зерцало – видатна пам'ятка права середньовічної Німеччини.
8. Державно-правовий розвиток середньовічної Італії.
9. Генеза держави і права у країнах Південно-Східної та Східної Європи у добу середньовіччя.
10. Держава і право Туреччини: основні етапи розвитку.
11. Еволюція правового статусу корінних народів США та Канади.
12. Французький цивільний кодекс 1804 р. та його вплив на розвиток цивільного права європейських держав у XIX - XX ст.
13. Державно-правові погляди А. Лінкольна.
14. Становлення правової системи сучасної польської держави.
15. Становлення та розвиток поліції Німеччини: історико-правове дослідження.
16. Євроінтеграція та її нормативно-правове забезпечення.
17. Російсько-українська війна та зміни у системі міжнародної безпеки.

6. Методи навчання

Формування знань, вмінь та навичок забезпечується поєднанням лекційних та семінарських занять з виконанням індивідуальних завдань та завдань для самостійної підготовки. При цьому на проведення лекцій відводиться 16 годин, на проведення семінарських занять 24 години, та на самостійну роботу здобувачів вищої освіти 50 годин навчального часу.

Метою лекційного курсу «Історія держави та права зарубіжних країн» є ознайомлення здобувачів вищої освіти на прикладі зарубіжних країн з історією виникнення і розвитку головних інститутів держави і права, формування розуміння закономірностей та напрямів їхнього розвитку. Здобувачі вищої

освіти мають навчитися самостійно аналізувати як окремі нормативні акти, так і більш загальні державно-правові явища. Такі знання і навички сприятимуть кращому розумінню державно-правових реалій сучасності, сутності, негативних та позитивних сторін чинного права, а також допоможуть прогнозувати їхню подальшу еволюцію.

На семінарських заняттях з дисципліни використовуються методи навчання: коротке пояснення, аналізу, тренування здобувачів вищої освіти для отримання ними навичок у правильному розумінні державно-правових явищ та складних юридичних понять.

Самостійна робота за кожною темою передбачає вивчення, згідно з переліком, навчальної літератури, що додається до навчальної програми дисципліни та матеріалами лекційного фонду.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль (залік)

1. Історія держави та права зарубіжних країн як наука та навчальна дисципліна.
2. Виникнення та основні етапи розвитку Давньоєгипетської держави.
3. Вавілонська держава. Закони Хаммурапі.
4. Формування державності у Стародавній Індії. Закони Ману.
5. Особливості становлення та розвитку Давньокитайської держави.
6. Філософське підґрунтя китайської правової системи: ідеї легізму та конфуціанства.
7. Основні етапи становлення давньогрецької цивілізації. Афіни та Спарта.
8. Реформи Солона, Клісфена та Перікла в Афінах.
9. Право у Стародавній Греції.
10. Римська держава: основні етапи розвитку.
11. Римська республіка: особливості державно-правового ладу.
12. Римська імперія. Характеристика форм правління: принципат та домініат.
13. Закони XII таблиць: загальна характеристика.
14. Система та джерела римського права.
15. Ранньофеодальна держава франків: характеристика основних етапів розвитку.
16. Право франків. Салічна правда.
17. Візантійська імперія: особливості державно-правового розвитку.
18. Арабський халіфат: суспільний та державний лад.
19. Коран. Характерні риси мусульманського права.
20. Англосаксонська ранньофеодальна монархія (IX – XI ст.).
21. Норманське завоювання Англії та побудова централізованої монархії.
22. Велика хартія вольностей. Зародження англійського парламентаризму.
23. Становлення англійського абсолютизму (XVI – сер. XVII ст.).
24. Причини та передумови революції у англійському суспільстві.
25. Громадянські війни та становлення Індепендентської республіки у

Англиї.

26. Протекторат Кромвеля. Основні підсумки та наслідки революції у Англії.

27. Законодавство епохи Англійської революції.

28. Затвердження конституційної монархії у Англії. Біль про права 1689р.

29. Криза французького абсолютизму. Причини французької революції.

30. Французька революція: характеристика основних етапів.

31. Декларація прав людини та громадянина 1789 р. і Конституція 1791 р. у Франції: історико-правове значення.

32. Становлення конституційного ладу у Франції доби революції 1789 – 1799 рр.

33. Зміни у правовій системі Франції на межі XVIII – XIX ст. Кодекси Наполеона.

34. Північноамериканські колонії до здобуття незалежності.

35. Американська революція 1775 – 1783 рр. Декларація незалежності.

36. Конституційний процес у США. Конституція 1787 р.

37. США у XIX ст.: розширення територій та Громадянська війна 1861 – 1865 рр. та її державно-правові наслідки.

38. Французька держава у XIX ст.: особливості та етапи розвитку.

39. «Весна народів» та її вплив на державно-правовий розвиток країн Європи.

40. Формування централізованої італійської держави.

41. Об'єднання Німеччини. Германська імперія.

42. Революція Мейдзі у Японії та її державно-правові наслідки.

43. Криза імперії Цин у Китаї. Синхайська революція.

44. Державно-правовий розвиток Османської імперії у XIX – на початку XX ст.

45. Становлення незалежних держав у Латинській Америці.

46. Прихід до влади фашистів у Італії. Особливості італійської фашистської держави.

47. Конституція Німеччини 1919 року та утворення Веймарської республіки.

48. Криза Веймарської республіки у Німеччині. Прихід до влади нацистів.

49. Механізм нацистської диктатури.

50. Громадянська війна у Іспанії та встановлення авторитарного режиму Ф. Франко.

51. Велика депресія та «новий курс» Ф. Рузвельта: загальна характеристика.

52. Боротьба за громадянські права у США у 1950-х – 1960-х рр.

53. Загальні тенденції розвитку американської держави у перші десятиліття XXI ст.

54. Особливості державного ладу Франції після закінчення Другої світової війни. Криза IV Республіки.

55. V республіка у Франції. Конституція та особливості державно-правового розвитку.

56. Федеративна республіка Німеччини. Боннська конституція 1949 року.
57. Об'єднання Німеччини. Державно-правовий розвиток країни на сучасному етапі.
58. Велика Британія як приклад дії сучасного механізму парламентської монархії.
59. Система міжнародно-правових санкцій як важливий елемент стримування держави-агресора (на прикладі російсько-української війни)
60. Європейська інтеграція та її правові підстави.
61. Питання розширення ЄС та НАТО у контексті російсько-української війни.
62. Російсько-українська війна та зміни у системі міжнародної безпеки.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи включають у себе поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, та практичних занять і має за мету перевірку засвоєння знань, умінь та компетентностей набутих здобувачем вищої освіти (далі - здобувач) з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журнали обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів вищої освіти в Університеті враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські); самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Результат навчальних занять за семестр розраховується як середньоарифметичне значення з усіх виставлених оцінок під час навчальних занять протягом семестру та виставляється викладачем в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою.

Результат самостійної роботи за семестр розраховується як середньоарифметичне значення з усіх виставлених оцінок з самостійної роботи, отриманих протягом семестру та виставляється викладачем в журналі обліку

роботи академічної групи окремою графою.

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна} \\ \text{кількість балів} \\ \text{(перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{навчальних} \\ \text{занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за} \\ \text{семестр} \end{array} \right) / 2 * 10$$

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів вищої освіти, залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку) обов'язкова.** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі (заліку), з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить - **50**

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (заліку).

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Кількість балів за} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем} \end{array}$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю отримав оцінку «незадовільно», складає підсумковий контроль (залік) повторно. Повторне складання підсумкового контролю (заліку) допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни, у тому числі один раз – викладачеві, а другий – комісії, що створюється навчально-науковими інститутами (факультетами). Незадовільні оцінки виставляються тільки в

відомостях обліку успішності. Здобувачам, які отримали не більше як дві незадовільні оцінки (нижче ніж 60 балів) з навчальної дисципліни, можуть бути встановлені різні строки ліквідації академічної заборгованості, але не пізніше як за день до фактичного початку навчальних занять у наступному семестрі. Здобувачі, які не ліквідували академічну заборгованість у встановлений термін, відраховуються з Університету. Особи, які одержали більше двох незадовільних оцінок (нижче ніж 60 балів) за підсумковими результатами вивчення навчальних дисциплін з урахуванням підсумкового контролю, відраховуються з Університету.

Вимоги кафедри теорії та історії держави і права щодо діяльності здобувачів вищої освіти наступні:

Робота під час навчальних занять	Самостійна та індивідуальна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок у рамках аудиторних занять	Належне ведення робочого зошиту з семінарських занять. Підготувати цільовий виступ з однієї із запропонованих тем.	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
94-96			
90-93			
85-89	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якості виконання більшості з них оцінена числом балів, близьким до максимального, робота з двома-трьома незначними помилками
80-84			
75-79			
70-74	Задовільно («зараховано»)	C	«Добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний ЦІЛКОМ, практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якості виконання жодного з них не оцінена мінімальним числом балів, деякі вати завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією-двома значними помилками
65-69			
		D	«Задовільно» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не носять істотний характер,

			потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчати навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками
60-64		E	«Достатньо» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи несформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якість виконання деяких з них: оцінена числом балів, близьким до мінімального, роботам що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
40-59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
21-40			
1-20			«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література

Основна

1. Бостан Л., Бостан С. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2018. 730 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf.
2. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 392 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23271/1/Posibnuk%20Grubinko.pdf>.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9481/Bandurka_istoriya_prava_zarubizh%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
4. Крестовська Н., Цвіркун О. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум. Х.: Одиссей, 2017. 488 с. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/idpz_03.pdf.
5. Макарчук В. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. К.: Атіка, 2019. 624 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%.pdf>.
6. Орленко В. Історія держави і права зарубіжних країн: посібник для підготовки до іспитів. К.: Ін Юре, 2019. 244 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Orlenko_VI/Istoria_derzhavy_i_prava_zarubizhnykh_krain/.

7. Трофанчук Г. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 352 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk709942.pdf>.
8. Хома П. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2015. 480 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk753016.pdf>.
9. Шевченко О. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 336 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/idp/NP-IDP-sxemu.pdf>.
10. Яремчук В. Історія держави і права зарубіжних країн: універсал. довід. Львів: БОНА, 2015. 400 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2421>.

Додаткова

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: Вид-во УКЦ, 2012. 412 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Adadurov_Vadym/Istoriia_Frantsii_Korolivska_derzhava_ta_stvorennia_natsii_vid_pochatkiv_do_kintsia_XVIII_stolittia/.
2. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. К.: Дух і літера, 2015. 584 с. URL: http://apsm.org/wpcontent/uploads/2017/03/larendt_kh_dzherela_totalitarizmu.pdf.
3. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. К.: Україна, 2009. 554 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/596102/>.
4. Бобилєва С. Історія Німеччини з давніх часів і до 1945 р. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2013. 528 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1712650/>.
5. Броскат М. Держава Гітлера: створення і розвиток внутрішньої структури Третього рейху. К.: Наука, 2019. 384 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0012859>.
6. Бураков Ю., Питльована Л. Нариси історії Англії нового часу. Львів: Центр Європи, 2013. 128 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/350495944_Burakov_UV_Pitlovana_LU_Narisi_istorii_Anglii_novogo_casu_Navcalnij_posibnik.
7. Віперман В. Європейський фашизм: порівняльний аналіз (1922 – 1982). Київ: Дух і літера, 2018. 278 с. URL: https://hromadalib.files.wordpress.com/2015/12/wippermann_2008_fascismus.pdf.
8. Дахно І. Право Європейського Союзу: навчальний посібник. Київ: Центр учб. літ., 2018. 415 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/626802/>.
9. Декларація незалежності США (4 липня 1776 р.). URL: <https://lawbook.online/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/dokument-deklaratsiya-nezalejnosti-ssha-lipnya-63722.html>.
10. Декларація прав людини і громадянина. URL: <http://wikipedia.org/wiki/>.
11. Іваницька О. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 – 2012): навчальний посібник. Вінниця: Вид-во «Фоліант», 2013. 560 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/210003/>.

12. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. – початок ХХІ ст.): навч. посіб. / Б. Тищик та ін. Львів: Світ, 2016. 718 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/course/istoriya-derzhavy-i-prava-zarubizhnyh-krajin>.
13. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до європейського Союзу: монографія / за заг. ред. І. Яковюка. Київ: Ред. журн. «Право України», 2012. 208 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1210>.
14. Історія Сполучених Штатів: Нарис / За ред. Г. Синкотти. Вашингтон: Інформаційне агентство Сполучених Штатів, 2010. 408 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009627>.
15. Кириченко В. Нова історія країн Азії, Африки, Латинської Америки. К.: Либідь, 2012. 168 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/837166/>.
16. Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу. К.: Либідь, 2016. 592 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-105.html>.
17. Підопригора О., Харитонов Є. Римське право. К.: Юрінком Інтер, 2016. 512 с. URL: <https://yurincom.com/files/content/RimPravo.pdf>.
18. Ригіна О. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки: Новітній час (1914-2008 рр.): Курс лекцій. Дрогобич: Вид-во «Коло», 2011. 325 с. URL: <https://lawcollege.lnu.edu.ua/course/istoriya-derzhavy-i-prava-zarubizhnyh-krajin/>.
19. Ставнюк В. Становлення афінського поліса. К.: Аквілон-Плюс, 2015. 216 с. URL: <http://am.history.univ.kiev.ua/Stavnyuk-V.-V.-Stanovleniye-Afinskogo-polisa.pdf>.
20. Статті конфедерації (1781 р.). URL: http://www.pidruchniki.com/1221060558668/pravo/statti_konfederatsiyi_1781.
21. Талдикін О. Держава і право Стародавнього Сходу. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 136 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1335/1/%D0%A%BD.pdf>.
22. Тищик Б. Історія держави і права країн Стародавнього світу. Львів: Світ, 2011. 384 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2389171/>.
23. Тищик Б. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки (XVIII ст. - 1918 р.): тексти лекцій. Л.: ЛНУ, 2008. 157 с. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/281>.
24. Тищик Б. Історія держави і права Франції (1789–1918 рр.): навчальний посібник. Дрогобич: Вид-во «КОЛО», 2018. 139 с.
25. Войціховський А., Бакумов О. Збройна агресія Російської Федерації проти України як загроза системі колективної безпеки. *Право і безпека*. 2023. №1. С. 134 – 145. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-qF_dQ9wlAcJ:pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/download/689/535/&cd=8&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Національна юридична бібліотека. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/info_law.html.

2. Українська правнича фундація. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0010079>.
3. Журнал європейського і порівняльного права. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pravo>.
4. Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/>.
5. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
6. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: www.library.univ.kiev.ua.
7. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». URL: <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>.
8. Юридична бібліотека Школи права Йелльського університету. URL: <http://www.law.yale.edu/library/>.
9. Німецькі бібліотеки. URL: <http://www.ddb.de/>.
10. Національна бібліотека Франції. URL: <http://www.bnf.fr/>